

Dziekoński, Stanisław

Potrzeba i realizacja wychowania ku wartościom w katechezie a program nauczania religii w gimnazjum

Studia Teologiczne 18, 199-212

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. STANISŁAW DZIEKOŃSKI

POTRZEBA I REALIZACJA WYCHOWANIA KU WARTOŚCIOM W KATECHEZIE A PROGRAM NAUCZANIA RELIGII W GIMNAZJUM

Treść: Wstęp; 1. Potrzeba wychowania do wartości w katechezie; 2. Realizacja wychowania do wartości w katechezie; 3. Wychowanie do wartości w świetle programu katechizacji w gimnazjum; Zakończenie.

Wstęp

Jednym z najbardziej aktualnych problemów we współczesnej szkole, wspólnym poszczególnym dziedzinom wiedzy i równocześnie domagającym się od nich zajęcia właściwego sobie stanowiska, jest tworzenie programów wychowawczych. W związku z tym pozostaje do rozwiązania kwestia zawarta w tytule niniejszego artykułu.

W samym sformułowaniu tematu zawarte są niejako trzy człony: potrzeba wychowania ku wartościom w katechezie, realizacja wychowania ku wartościom w katechezie oraz odniesienie tych rzeczywistości do nauczania religii w gimnazjum. Każdy z tych członów domaga się odrębnego potraktowania. Stąd też artykuł, oparty głównie na wypowiedziach Vaticanum II oraz programie nauki religii dla gimnazjów, będzie przedstawiony w trzech częściach.

1. Potrzeba wychowania do wartości w katechezie

Mówiąc o potrzebie wychowania do wartości należy przede wszystkim wyjaśnić ich rozumienie. Wartości zatem są to „normy postulujące określone rzeczy, czyli tzw. standardy wychowawcze, wskazujące na pożądane cechy osobowości i zachowania. Określają one pewne ogólne zmiany czy przeobrażenia w tym zakresie”¹. Wartości odgrywają pod-

¹ J. Maśtałski, *Elementy teorii wychowania dla katechety*, w: *Pedagogika w katechezie*, pr. zb. pod red. Mariana Śnieżyńskiego, Kraków 1998, s. 73.

stawową rolę w każdym procesie wychowawczym². Pełnią ją również w katechezie, która jest „(...) wychowaniem w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych, a obejmuje przede wszystkim nauczanie doktryny chrześcijańskiej, przekazywane w sposób systematyczny i całościowy, dla wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego”³.

Imperatyw wychowania ku wartościom, jaki stawia się katechezie, wypływa więc z jej istoty. Bardziej skomplikowany i wymagający głębszego zastanowienia wydaje się być problem: ku jakim wartościom należy wychowywać w katechezie?

W rozjaśnieniu tej kwestii wiele światła płynie z nauczania Ojców Soboru Watykańskiego II, a szczególnie z wypowiedzi dotyczących chrześcijańskiego ideału wychowania, który, tak jak każdy ideał wychowania, jest pełnym zestawem zintegrowanych ze sobą celów, dającym opis w pełni dojrzałej osobowości ludzkiej⁴. Jest koncepcją człowieka doskonałego na miarę czasów, którą pragnie się zrealizować poprzez wychowanie⁵. Nadaje kierunek i charakter pozostałym celom, które występują w wychowaniu⁶ i są precyzowane na podstawie przyjętego i realizowanego w wychowaniu systemu wartości⁷.

Przyjrzyjmy się więc ideałowi wychowawczemu, który tutaj będziemy określać terminem cel wychowania, kreślonego przez nauczanie Soboru Watykańskiego II, by w ten sposób wyraźniej dostrzec wartości, ku jakim powinna wychowywać współczesna katecheza.

Zagadnienie celu wychowania Sobór Watykański II podejmuje przede wszystkim przy definiowaniu samego wychowania, które jest przedstawione w 1-ym i 2-im numerze DWCH. Najpierw dokument

² Wartości:

- „dają ogólny pogląd na rozmaite widzenie wartości i pozwalają utrwalić w wychowaniu określony system wartości;
- zawierają duży ładunek ludzkiego doświadczenia, na bazie którego buduje wychowanek swoje postawy; przedstawiają określone oferty postępowania w konkretnych sytuacjach życiowych;
- ukazują stabilność systemów wartości i chwiejność pseudowartości; wyznacznikiem celów edukacji jest swoista aksjologia społeczna (kształtuje się i kształtowana jest w dużych i małych grupach);
- traktowane są jako zjawiska autonomiczne, a więc rolą człowieka jest ich odkrycie i poznanie (uruchamiają ludzką motywację)”. Tamże, s. 73-74.

³ Catechesi tradendae, 18.

⁴ Por. H. M u s z y Ń s k i , Zarys teorii wychowania, Warszawa 1981, s. 154.

⁵ Por. P. P o r ę b a , Ideał wychowawczy w Deklaracji, AK 60 (1968) 359, s. 407.

⁶ Por. K. S o ś n i c k i , Istota i cele wychowania, wyd. II, Warszawa 1967, s. 101.

⁷ Por. A. U r b a n i a k , Katecheza a szkolny program wychowawczy, Kat 12 (1999), s. 31-32; por. także J. Mastalski, art. cyt., s. 73.

mówi o celu wychowania należnego wszystkim ludziom, jako cieszącym się godnością osoby⁸. W tej płaszczyźnie „prawdziwe wychowanie zdąża do kształtowania osoby ludzkiej w kierunku jej celu ostatecznego, a równocześnie do dobra społeczności, których człowiek jest członkiem i w których obowiązkach, gdy dorośnie, będzie brał udział”⁹.

Treść zaprezentowanego celu wychowania jest jeszcze bardziej przybliżona w kolejnych stwierdzeniach omawianego dokumentu. Wynika z nich, że ideał wychowania człowieka jako osoby powinien uwzględniać konieczność „(...) harmonijnego rozwijania wrodzonych właściwości fizycznych, moralnych i intelektualnych (...)”¹⁰. Ma zawierać w sobie postulat „(...) zdobywania stopniowo coraz doskonalszego zmysłu odpowiedzialności w należyтым kształtowaniu własnego życia przez nieustanny wysiłek i w osiąganiu prawdziwej wolności, po wielkodusznym i stanowczym przewyciężeniu przeszkód”¹¹. Ponadto, w szczegółowym kreśleniu naczelnego celu wychowania dotyczącego wszystkich ludzi, jest uwzględnione przygotowanie ich „(...) do uczestnictwa w życiu społecznym, aby (...) mogli włączać się czynnie w różne zespoły ludzkiej społeczności, aby ujawniali przez rozmowę swe własne zapatrywania i chętnie zabiegali o dobro wspólne”¹². Oprócz tego należy pobudzać dzieci i młodzież „(...) do oceny wartości moralnych wedle prawidłowego sumienia i do przyjmowania owych wartości przez osobisty wybór, a również do doskonalszego poznawania i miłowania Boga”¹³.

Po przedstawieniu celu wychowania należnego wszystkim ludziom Deklaracja koncentruje się na wychowaniu obejmującym tylko chrześcijan¹⁴. Zwraca uwagę, że „wychowanie to zdąża nie tylko do pełnego rozwoju osoby ludzkiej (...), ale ma na względzie przede wszystkim to, aby ochrzczeni, wprowadzani stopniowo w tajemnicę zbawienia, stawali się z każdym dniem coraz bardziej świadomi otrzymanego daru wiary”¹⁵. Ideał chrześcijańskiego wychowania, prezentowany w DWCH, postuluje kształtowanie w wychowanku takiej postawy, która wyrażałaby się „(...) w prowadzeniu własnego życia wedle nowego człowieka w sprawiedliwości i świętości prawdy (Ef 4, 22-24) (...)”¹⁶. Natomiast

⁸ Por. DWCH, 1.

⁹ Tamże, 1.

¹⁰ Tamże, 1.

¹¹ Tamże, 1.

¹² Tamże, 1.

¹³ Tamże, 1.

¹⁴ Por. tamże, 1.

¹⁵ Tamże, 2.

¹⁶ Tamże, 2.

„sednem” głównego celu wychowania chrześcijańskiego jest osiągnięcie tej rzeczywistości, w której chrześcijanie „(...) stają się ludźmi doskonałymi na miarę wieku pełności Chrystusowej (por. Ef. 4, 13) i przyczyniają się do wzrostu Ciała Mistycznego”¹⁷. Równocześnie, osiągając ten cel, „(...) świadomi swego powołania niech się przyzwyczajają dawać świadectwo nadziei, która w nich jest (por. 1P 3, 15), jako też pomagać w chrześcijańskim kształtowaniu świata (...)”¹⁸. Dokument wyjaśnia w tym miejscu, że dzięki chrześcijańskiemu kształtowaniu świata „(...) wartości naturalne włączone do pełnego rozumienia człowieka odkupionego przez Chrystusa przyczyniają się do dobra całej społeczności”¹⁹.

Z powyższego widać wyraźnie, że Ojcowie Soboru koncentrują się najpierw na samej egzystencji człowieka: jego prawie do wychowania, życiu cielesno - duchowym, nastawionym na rozwój w swej jednostkowości i relacjach z innymi oraz otwartym na rzeczywistość nadprzyrodzoną. Mówią o konieczności uwzględnienia uwarunkowań historyczno - kulturowych środowiska, w jakim żyje i działa konkretny człowiek²⁰.

Wymienione dane naturalne stanowią podstawę do sformułowania celu wychowania, przysługującego każdemu człowiekowi²¹. Dopiero później DWCH odnosi się do sytuacji człowieka ochrzczonego²². Wskazuje jednakże, że cel wychowania chrześcijańskiego mieści w sobie realizację celu wychowania w ogóle²³, gdyż w wychowaniu chrześcijańskim ma miejsce udoskonalenie i przemiana naturalnej postawy moralnej i religijnej wychowanka²⁴.

Prezentowany przez DWCH ideał wychowania chrześcijańskiego świadczy o „powrocie” Ojców Soboru do źródeł ewangelicznych, gdyż jest w nim zawarta idea wspólnoty (koinonia), służby (diakonia) i świa-

¹⁷ Tamże, 2.

¹⁸ Tamże, 2.

¹⁹ Tamże, 2.

²⁰ Por. J. T a r n o w s k i, Gravissimum educationis, AK 60 (1968) 359, s. 403; Tenże, Wprowadzenie do Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim, w: Sobór Watykański II: Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, wyd. III, Poznań 1968, s. 307; por. także M. Majewski, Idee pedagogiczne św. Jana Bosko w świetle soborowej Deklaracji: O wychowaniu chrześcijańskim, w: W kierunku prawdy, pr. zb. pod red. B. Bejze, Warszawa 1976, s. 537.

²¹ Por. M. M a j e w s k i, Idee pedagogiczne św. Jana Bosko w świetle soborowej Deklaracji: O wychowaniu chrześcijańskim, art. cyt., s. 537.

²² Por. J. T a r n o w s k i, Gravissimum educationis, art. cyt., s. 403.

²³ Por. M. M a j e w s k i, Ewolucja odnowy wychowania religijnego, Roczniki Teologiczno - Kanoniczne 27 (1980) 6, s. 39.

²⁴ Por. S. K u n o w s k i, Podstawowe zasady wychowania w Deklaracji, AK 60 (1968) 359, s. 416.

dectwa (martyria), które stanowią syntezę Ewangelii²⁵. Te z kolei, w połączeniu z „liturgią” są widzialnym znakiem uobecniania Królestwa Bożego na ziemi, co jest szczególną misją Kościoła²⁶. Chrześcijanin przedstawiany w ideale wychowawczym DWCH staje się więc, tak jak Kościół, „nosicielem” tych czterech wielkich „znaków” - „darów”: nowego sposobu „powszechnej” miłości²⁷; nowej formy braterskiego współżycia²⁸; słowa oraz świadectwa nadziei i zbawienia²⁹; a także „świętowania”, które odpowiada głęboko zakorzenionemu w sercu człowieka pragnieniu „świętowania życia”, przyjęcia i uzewnętrzniania w „znaku” daru zbawienia i tajemnicy odkupionego i przemienionego istnienia³⁰.

²⁵ Por. tamże, s. 404.

²⁶ Por. E. Alberich, *La catechesi della Chiesa*, Leumann (Torino) 1992, s. 22-24.

²⁷ Nowy sposób powszechnej miłości, wyrażony w znaku „diakonia” „(...) powinien odpowiadać głęboko zakorzenionej u ludzi i narodów potrzebie znalezienia alternatywy dla logiki uciskania i egoizmu, która zatraćwa społeczność ludzką. Wspólnota chrześcijańska jest wezwana do dawania świadectwa nowemu światu miłości i służby, do całkowitego poświęcenia i oddania dla innych, aby uzyskać wiarygodność ewangelicznego przekazu o Bogu, który jest miłością i o Królestwie miłości”. Tamże, s. 23.

²⁸ Postulat nowej formy braterskiego współżycia, który jest zawarty w znaku „koinonia” „(...) odpowiada gorącemu pragnieniu braterstwa, pokoju, wspólnoty, komunikacji między ludźmi, żyjącymi w każdym miejscu i czasie. Powinien manifestować nowy sposób współżycia i wspólnego istnienia, możliwość życia jako braci pojedynych i zjednoczonych, poprzez okazywanie gościnności wszystkim osobom i respektowanie wolności i indywidualności każdej z nich. Wobec społeczności - cywilnej i kościelnej - zdominowanej często przez żądze sławy i władzy, w świecie rozdartym podziałami, dyskryminacją i egoizmem, chrześcijanie są wezwani do dania świadectwa Królestwu braterstwa i pokoju, ofiarowując miejsce dla wolności, szczerzej miłości i poszanowania praw innych”. Tamże, s. 23.

²⁹ „Znak słowa oraz świadectwa nadziei i zbawienia odpowiada pojęciu „martyria” i działaniu profetycznemu, (...) które powinno być umieszczone w świecie jako orędzie wyzwalaające, klucz interpretacji życia i historii. Wobec poszukiwania sensu i doświadczanego zła, które prowadzi wielu ludzi do fatalizmu i desperacji, chrześcijanie są wezwani do tego, aby być w świecie ludźmi przynoszącymi nadzieję, <<przeciwnikami zła, prorokami wartości>>, poprzez obwieszanie Jezusa z Nazaretu, który ogłasza miłość Ojca i zapoczątkowuje realizację Królestwa”. Tamże, s. 23.

³⁰ Por. tamże, s. 24. „Wobec dręczących ograniczeń rozumności, która często tłumi wolność i skazuje na samotność, wspólnota chrześcijańska jest wezwana do stworzenia miejsc, gdzie życie i historia, wyzwolone ze swej matowości, są celebrowane, gloryfikowane, ponownie odkrywane jako projekt i miejsce realizacji Królestwa. W Eucharystii, w sakramentach, w świętach i różnych wspomnieniach, którymi jest usiane doświadczenie wiary, wspólnoty chrześcijańskiej powinny dawać świadectwo i celebrować, w radości i dziękczynieniu, wyzwalającą pełnię nowiny, która została dana w Chrystusie. Wartości Królestwa - pokój, braterstwo, miłość, sprawiedliwość są w ten sposób obwieszane i świętowane w konkretnej rzeczywistości celebracji, które je ukazują i tworzą”. Tamże, s. 24.

2. Realizacja wychowania do wartości w katechezie

„Ażeby katecheza osiągnęła swój właściwy cel, to jest wychowanie w wierze, niezbędne jest wprowadzenie różnych metod (...)”³¹. Wychowanie do wartości w katechezie powinno przebiegać „(...) zgodnie z postępowaniem nauk psychologicznych, pedagogicznych i dydaktycznych (...)”³². Należy wykorzystać wszystkie pomoce, „(...) które przyczyniają się do rozwijania umysłów i kształtowania ludzi (...)”³³. Wierni zatem powinni pomagać „(...) w wynajdywaniu odpowiednich metod wychowania (...)”³⁴, gdyż sztuka wychowania winna odpowiadać zdobyczom współczesności³⁵. Z tego też względu od wychowawcy wymaga się „(...) jak najstaranniejszego przygotowania i ciągłej gotowości do odnowy i dostosowania się”³⁶.

Analiza dokumentów Kościoła pozwala na wyszczególnienie sposobów realizacji wychowania do wartości przez katechezę, czyli dróg chrześcijańskiego wychowania i prowadzi najpierw do nauczania zawartego w KO (Konstytucja o Objawieniu Bożym) oraz KL (Konstytucja o Liturgii) Soboru Watykańskiego II. Pierwsza z tych konstytucji dla pogłębienia świadomości wiary poleca wychowanie przez Pismo św., gdyż słuchanie wieści o zbawieniu budzi wiarę, ta zaś nadzieję, a nadzieja miłość³⁷. „Przez to (...) objawienie Bóg niewidzialny (por. Kol 1, 15; 1Tm 1, 17) w nadmiarze swej miłości zwraca się do ludzi jak do przyjaciół (por. Wj 33, 11; J 15, 14-15) i obcuje z nimi (por. Bar 3, 38), aby ich zaprosić do wspólnoty ze sobą i przyjąć ich do niej”³⁸. Tak więc „przez objawienie Boże zechciał Bóg ujawnić i oznajmić siebie samego i odwieczne postanowienia swej woli o zbawieniu ludzi «dla uczestnictwa mianowicie w darach Bożych, które przewyższają całkowicie poznanie rozumu ludzkiego»”³⁹. Słowo Boże jest „utwierdzeniem wiary, pokarmem duszy oraz źródłem czystym i stałym życia duchowego”⁴⁰ i dlatego „wierni Chrystusowi winni mieć szeroki dostęp do Pisma św.”⁴¹, „(...) by przez częste czytanie Pisma świętego nabywali «wzniosłego poznania Jezusa Chrystusa» (Flp 3, 8)”⁴².

³¹ DWCH, 1.

³² Tamże, 1.

³³ Tamże, 4.

³⁴ Tamże, 6.

³⁵ Por. tamże, 8.

³⁶ Tamże, 5.

³⁷ Por. KO, 1.

³⁸ Tamże, 2.

³⁹ Tamże, 6.

⁴⁰ Tamże, 21.

⁴¹ Tamże, 22.

⁴² Tamże, 25.

Z wychowaniem biblijnym wiąże się wychowanie przez liturgię, gdyż „Pismo święte ma doniosłe znaczenie w odprawianiu liturgii”⁴³, podczas której „(...) należy szerzej otworzyć skarbiec biblijny (...)”⁴⁴, by w ten sposób „(...) obficie zastawić dla wiernych stół słowa Bożego (...)”⁴⁵. Święta „liturgia (...) jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc. Albowiem prace apostołskie to mają na celu, aby wszyscy stawszy się dziećmi Bożymi przez wiarę i chrzest, schodzili się razem, wielbili Boga pośród Kościoła, uczestniczyli w ofierze i pożywiali Wieczerzę Pańską”⁴⁶. Równocześnie „(...) liturgia pobudza wiernych, aby «sakramentami wielkanocnymi» nasyceni, «żyli w doskonałej jedności»”⁴⁷. Poza tym „modli się, aby «zachowywali w życiu», co otrzymali przez wiarę. Odnowienie zaś przypomina Boga z ludźmi w Eucharystii pociąga i zapala wiernych do tym gorętszej miłości Chrystusa”⁴⁸. Oznacza to, że „z liturgii (...), a głównie z Eucharystii jako ze źródła, spływa na nas łaska i z największą skutecznością przez nią dokonywa się uświęcenie człowieka w Chrystusie i uwielbienie Boga, które jest celem wszystkich innych dzieł Kościoła”⁴⁹. Jednakże „dla osiągnięcia tej pełnej skuteczności wierni mają przystępować do liturgii z należytym usposobieniem duszy, myśli swoje uzgodnić ze słowami i tak współpracować z łaską niebieską, aby nie otrzymywali jej na darmo”⁵⁰. Zatem chrześcijanie „(...) podczas tego misterium wiary (...)”⁵¹ nie mogą być „(...) obecni jak obcy i milczący widzowie (...)”⁵², ale winni uczestniczyć w nim „(...) świadomie, czynnie i owocnie”⁵³. Dlatego też „aby lud chrześcijański pełniej czerpał ze świętej liturgii obfitsze łaski, święta Matka Kościół pragnie dokonać ogólnego odnowienia liturgii”⁵⁴. Ma ono „(...) polegać na takim układzie tekstów i obrzędów, aby one jaśniej wyrażały święte tajemnice, których są znakiem, i aby lud chrześcijański, o ile to możliwe, łatwo mógł je zrozumieć i uczestniczyć w nich w sposób pełny, czynny i społeczny”⁵⁵. Poza tym owocne uczestnictwo wy-

⁴³ KL, 24.

⁴⁴ Tamże, 51.

⁴⁵ Tamże, 51.

⁴⁶ Tamże, 10.

⁴⁷ Tamże, 10.

⁴⁸ Tamże, 10.

⁴⁹ Tamże, 10.

⁵⁰ Tamże, 11.

⁵¹ Tamże, 48.

⁵² Tamże, 48.

⁵³ Tamże, 11.

⁵⁴ Tamże, 21.

⁵⁵ Tamże, 21.

maga starannego wychowania wiernych, które przynależy przede wszystkim do duszpasterzy⁵⁶.

Z wychowaniem biblijnym i liturgicznym związana jest następna droga pogłębienia formacji chrześcijanina - wychowanie przez modlitwę. Na ścisły związek między wychowaniem przez słowo Boże a wychowaniem przez modlitwę wskazuje między innymi wypowiedź, że „modlitwa towarzyszyć powinna czytaniu Pisma świętego, by ono było rozmową między Bogiem a człowiekiem”⁵⁷. Z kolei odnośnie do zależności między liturgią a modlitwą mówi się, że liturgia jest uwielbieniem Boga „(...) w Duchu i prawdzie (...)”⁵⁸, a uczestniczenie w niej winno prowadzić do szczerzej modlitwy⁵⁹. „Lecz życie duchowe nie ogranicza się do udziału w samej tylko liturgii. Chrześcijanin bowiem, choć powołany jest do modlitwy wspólnej, powinien mimo to wejść także do swego mieszkania i w ukryciu modlić się do Ojca (...)”⁶⁰.

Modlitwa jest konieczna do wzrostu miłości⁶¹. Dzięki niej można głębiej wnikać w tajemnicę Chrystusową⁶² i stanowi znakomity środek apostołatu⁶³. Z tego też względu należy wyrabiać w wychowankach ducha modlitwy⁶⁴ codziennej⁶⁵, a nawet nieustannej⁶⁶, w oparciu o autentyczne źródła duchowości chrześcijańskiej⁶⁷, która powinna być doskonalona przez całe życie⁶⁸. W tym wychowaniu szczególną rolę do spełnienia mają rodzice, gdyż są powołani do stworzenia w swojej rodzinie atmosfery modlitwy, dzięki której dzieci będą wprowadzane w osobowy kontakt z Bogiem i wykształcą w sobie postawę modlitwy na całe życie⁶⁹.

W pogłębieniu świadomości wiary, wzmocnieniu więzi z Kościołem, obudzeniu i podtrzymywaniu ducha apostołatu oraz dla uzupełnienia całej formacji chrześcijańskiej, bardzo istotne jest również „wychowanie przez Maryję”, które dokonuje się przede wszystkim w Jej kulcie oraz na-

⁵⁶ Por. tamże, 11, 14, 19.

⁵⁷ KO, 25.

⁵⁸ DWCH, 2; por. także KL, 10.

⁵⁹ Por. DK, 5.

⁶⁰ KL, 12.

⁶¹ Por. KK, 44.

⁶² Por. DK, 14.

⁶³ Por. DA, 16.

⁶⁴ Por. DK, 5.

⁶⁵ Por. KK, 40.

⁶⁶ Por. KL, 12.

⁶⁷ Por. DZ, 6.

⁶⁸ Por. DK, 5.

⁶⁹ Por. KDK, 48; por. także DA, 11.

śladowaniu Jej cnót. Przez kult Matki Bożej lepiej poznaje się, kocha i wielbi Jej Syna⁷⁰, natomiast życie Maryi jest dla wszystkich wzorem⁷¹ wiary⁷², nadziei⁷³, miłości⁷⁴, pokory⁷⁵, wielkoduszności⁷⁶, miłosierdzia⁷⁷, posłuszeństwa⁷⁸, ubóstwa⁷⁹, czystości⁸⁰, świętości⁸¹, dziewictwa⁸².

Wymienione cnoty wchodzą w zakres apostołstwa⁸³, którego źródłem jest sam Chrystus⁸⁴, ale do jego podjęcia są wezwani wszyscy wierni⁸⁵, gdyż wypływa ono z powołania chrześcijańskiego i nigdy nie może go zabraknąć w Kościele⁸⁶. Celem działania apostołskiego jest głoszenie Chrystusa słowami i czynami⁸⁷, by w ten sposób ewangelizować i uświęcać ludzi⁸⁸. Owo działanie przyczynia się więc do wychowania chrześcijanina „(...) na miarę wieku pełności Chrystusowej (...)”⁸⁹. Równocześnie jednak trzeba go przygotowywać do podejmowania uczynków miłości i miłosierdzia już od samego dzieciństwa⁹⁰, by z biegiem lat doskonalił swą formację apostołską według otrzymanych od Boga darów⁹¹.

Wychowanie przez apostołat stanowi więc kolejną drogę prowadzącą do realizacji celu chrześcijańskiego wychowania i głównie od niej zależy zdynamizowanie chrześcijaństwa. Poprzez fakt, że wychowanie do apostołstwa prowadzi także „(...) do nawiązywania dialogu z bliźnimi, wierzącymi, czy niewierzącymi (...)”⁹² wskazana droga jest ściśle związana z kolejną, którą można określić wychowaniem przez ekumenizm.

⁷⁰ Por. KK, 66.

⁷¹ Por. DZ, 25.

⁷² Por. KK, 56-58, 61, 63.

⁷³ Por. tamże, 55, 61.

⁷⁴ Tamże, 53, 61-64.

⁷⁵ Tamże, 55, 56, 61.

⁷⁶ Por. tamże, 58, 61.

⁷⁷ Por. tamże, 58.

⁷⁸ Por. tamże, 56, 61, 63.

⁷⁹ Por. tamże, 56, 46.

⁸⁰ Por. tamże, 56, 59.

⁸¹ Por. tamże, 61; por. także DKW, 30.

⁸² Por. KK, 57, 63; por. także DRN, 3.

⁸³ Por. DA, 11, 16.

⁸⁴ Por. tamże, 4.

⁸⁵ Por. tamże, 23; por. także KK, 33.

⁸⁶ Por. DA, 1.

⁸⁷ Por. tamże, 6.

⁸⁸ Por. tamże, 20.

⁸⁹ DWCH, 2.

⁹⁰ Por. DA, 31.

⁹¹ Por. tamże, 30.

⁹² Tamże, 31.

„Jednym z zasadniczych zamierzeń Drugiego Watykańskiego Świętego Soboru Powszechnego jest wzmożenie wysiłków dla przywrócenia jedności chrześcijan”⁹³. Chodzi bowiem o to, że „(...) brak jedności jawnie sprzeciwia się woli Chrystusa, jest zgorszeniem dla świata, a przy tym szkodzi sprawie przepowiadania Ewangelii wszelkiemu stworzeniu”⁹⁴. Dlatego też „(...) Sobór święty zachęca wszystkich wiernych Kościoła katolickiego, by rozpoznając znaki czasu pilnie uczestniczyli w dziele ekumenicznym”⁹⁵, co ma miejsce już obecnie w wielu stronach świata, gdzie „(...) pod natchnieniem Ducha Św. czyni się tyle wysiłków przez modlitwę, słowo i działalność, by przybliżyć się do tej pełnej jedności, jakiej chce Jezus Chrystus (...)”⁹⁶. Wymaga to jednak ciągłego doskonalenia się według nauki Ewangelii, ponieważ „nie ma prawdziwego ekumenizmu bez wewnętrznej przemiany. Bo z nowości ducha przecież, z zaparcia się samego siebie i z nieskrępowanego wylania miłości rodzą się i dojrzewają pragnienia jedności”⁹⁷.

Wychowanie przez ekumenizm wymaga okazywania troski o jedność w życiu codziennym⁹⁸. Wyrażać się to będzie w kierowaniu się umiłowaniem prawdy, miłością chrześcijańską, pokorą i przestrzeganiem hierarchii prawd w dialogu z innymi⁹⁹, unikaniem polemiki¹⁰⁰. Poza tym „należy się zapoznać z duchem braci odłączonych. Nieodzowne jest do tego studium, które trzeba podejmować zgodnie z prawdą i życzliwie”¹⁰¹, gdyż „katolicy należycie przygotowani muszą zdobyć lepszą znajomość doktryny i historii, życia duchowego i kultowego, psychologii religijnej oraz kultury właściwej braciom”¹⁰². Ta droga służy więc głównie wspólnotowemu i kulturowemu wychowaniu chrześcijanina.

Pogłębiona formacja chrześcijańska, prowadząca chrześcijanina do osiągnięcia doskonałości, która dokonuje się przede wszystkim przez katechezę, wymaga więc wychowania biblijnego, liturgicznego, przez modlitwę, maryjnego, apostołsko - misyjnego i wreszcie wychowania w duchu ekumenicznym. Wymienione drogi, czy też środki, są oparte na zasadach chrześcijańskiego wychowania, do których należą: chrystocen-

⁹³ DE, 1.

⁹⁴ Tamże, 1.

⁹⁵ Tamże, 4.

⁹⁶ Tamże, 4.

⁹⁷ Tamże, 7.

⁹⁸ Por. tamże, 5.

⁹⁹ Por. tamże, 11.

¹⁰⁰ Por. tamże, 10.

¹⁰¹ Tamże, 9.

¹⁰² Tamże, 9.

tryzm soteriologiczny, moralizm Chrystusowy, personalizm teocentryczny oraz humanizm chrześcijański¹⁰³. Ponieważ całość wychowawczego działania w Kościele wynika jedynie z Chrystusa i do Chrystusa prowadzi, pierwszą z nich jest zasada chrystocentryzmu. Ukazuje się ona przede wszystkim w postulatach wychowania religijnego, doskonałego poznawania i miłowania Boga¹⁰⁴.

Chrystocentryzm stanowi źródło, z którego wypływa zasada moralizmu Chrystusowego, opierająca się na prawdzie i miłości, sprawiedliwości i świętości, duchu wolności. Stąd też domaga się w wychowaniu przyjmowania wartości moralnych zgodnie z prawidłowo ukształtowanym sumieniem oraz przez osobisty wybór. Poza tym rodzi konieczność wychowania do odpowiedzialności przez nieustanny wysiłek oraz zapewnienia w wychowaniu prawdziwej wolności¹⁰⁵.

Z powyższych zasad, a szczególnie z moralizmu Chrystusowego, wynikają kolejne. Wśród nich pojawia się zasada personalizmu chrześcijańskiego, który szanuje prawdziwą wolność jako cel, broni praw i godności człowieka jako osoby ludzkiej. Oprócz niej występuje zasada humanizmu chrześcijańskiego, który wskazuje na społeczną naturę człowieka, domagającą się pomocy od innych, a równocześnie wezwaną do jej świadczenia¹⁰⁶.

3. Wychowanie do wartości w świetle programu katechizacji w gimnazjum¹⁰⁷

Wychowanie do wartości w świetle programu katechizacji w gimnazjum jest ostatnim głównym problemem, jaki należy podjąć w omawianym temacie. W podstawie programowej dla tego poziomu nauczania zakłada się:

¹⁰³ Por. S. K u n o w s k i , Problemy wychowania chrześcijańskiego, Roczniki Teologiczne - Kanoniczne 18 (1971) 3, s. 173-174.

¹⁰⁴ Por. S. K u n o w s k i , Teologia a potrzeby pedagogiki katolickiej, AK 51 (1959) 300-302, s. 243; tenże, Podstawy wychowania duszpastersko - katechetycznego, Kat 6 (1962) 30, s. 210-211; Podstawowe zasady wychowania w Deklaracji, art. cyt., s. 422; por. także J. Mastalski, art. cyt., s. 74.

¹⁰⁵ Por. S. K u n o w s k i , Podstawy wychowania duszpastersko - katechetycznego, art. cyt., s. 211; tenże, Podstawowe zasady wychowania w Deklaracji, art. cyt., s. 422; por. także J. M a s t a l s k i , art. cyt., s. 75.

¹⁰⁶ Por. S. K u n o w s k i , Podstawy wychowania duszpastersko - katechetycznego, art. cyt., s. 212; tenże, Podstawowe zasady wychowania w Deklaracji, art. cyt., s. 422; por. także J. M a s t a l s k i , art. cyt., s. 75.

¹⁰⁷ Przyjmuje się tutaj program katechizacji w gimnazjum zawarty w: Podstawa programowa oraz program nauki religii dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadpodstawowych, Poznań 1999, s. 85-125.

„1. Pogłębienie umiejętności zgłębiania i rozumienia Objawienia Bożego Starego i Nowego Testamentu.

2. Rozwijanie i kształtowanie umiejętności przezwycięzania trudności w wierze w świetle poznanej prawdy religijnej.

3. Integrowanie doświadczenia ludzkiego wynikającego ze szczegółowych dziedzin wiedzy i wiary.

4. Rozwijanie uzdolnienia do rozwiązywania problemów życiowych zgodnie z chrześcijańską propozycją, interpretacją w świetle Objawienia.

5. Rozwijanie i pogłębianie zainteresowań przeszłością Kościoła.

6. Zgłębianie sensu oraz znaczenia liturgii.

7. Uzdolnienie do określenia własnej, chrześcijańskiej tożsamości.

8. Przygotowanie do godnego przyjęcia sakramentu bierzmowania.

9. Kształtowanie postawy zaangażowania w życie Kościoła”¹⁰⁸.

Przedstawione cele edukacyjne zostają ukonkretnione w treściach odnoszących się do poszczególnych klas gimnazjum. W klasie pierwszej główny akcent został położony na rozwijanie u uczniów zainteresowania Pismem św., pomoc we właściwej jego interpretacji oraz odkrywaniu w analizowanych tekstach biblijnych sensu własnego życia¹⁰⁹. W klasie drugiej zwrócono szczególną uwagę na konieczność kształtowania w wychowanku postawy dialogu, umiejętności w zakresie analizy, wyrażania, motywowania oraz oceniania własnych poglądów religijnych; wychowania do prawidłowego rozumienia wolności; wreszcie udzielania pomocy we właściwym rozumieniu sakramentów, jak również wyrobieniu potrzeby przystępowania do nich¹¹⁰. Z kolei program wychowania w klasie trzeciej układa się wokół hasła: „Żyję dla innych”. Dąży się do rozbudzenia w wychowanku postawy odpowiedzialności za drugiego człowieka, rozwój Kościoła oraz chrześcijańską przemianę świata. W treściach służących realizacji określonych celów edukacyjnych, podejmując temat życia jako daru i wartości, wyszczególnia się macierzyństwo Maryii¹¹¹. Z powyższych ustaleń widać jeszcze wyraźniej, że wartości, do których powinna wychowywać katecheza w gimnazjum, w znacznej części pokrywają się z tym, co proponują dokumenty soborowe. W szczególności sposób uwidacznia się to w postulacie osiągnięcia przez wychowanka świadomości wiary; świadomości powołania i wynikającego stąd obowiązku dawania świadectwa nadziei, zaangażo-

¹⁰⁸ Tamże, s. 91.

¹⁰⁹ Por. tamże, s. 92-94.

¹¹⁰ Por. tamże, s. 95-97.

¹¹¹ Por. tamże, s. 98-101.

żowania się w rozwój Kościoła i chrześcijańską przemianę świata; w wychowaniu do wolności i odpowiedzialności; wspieraniu procesu samowychowania; podkreśleniu wielkiej roli liturgii i zgłębiania Pisma św. W takim ujęciu celem wychowania nie jest więc tylko wiedza, czy samowychowanie, albo też dobro społeczne, ale człowiek jako osoba ludzka. Przedstawione rozumienie wychowania odpowiada z kolei personalistycznej koncepcji wychowania¹¹², która postrzega człowieka jako osobę stworzoną przez Boga i powracającą do Niego, zobowiązana do samourzeczywistnienia się w samowychowaniu poprzez panowanie nad naturą i służbę społeczności¹¹³. Wychowanek staje się tutaj celem wychowania, a nawet celem swego wychowawczego działania¹¹⁴. W ujęciu personalizmu pedagogicznego wychowanie polega na umożliwianiu wychowanekowi wszechstronnego rozwoju jego własnej osobowości¹¹⁵ poprzez angażowanie jego aktywności na tyle, na ile osoba ludzka, świadoma i wolna, może być naprawdę aktywną¹¹⁶.

Zakończenie

Refleksja nad problemem zawartym w tytule niniejszego artykułu pozwala dostrzec zbieżność, jaka zachodzi między programem nauczania religii w gimnazjum a wychowaniem do wartości w katechezie w ogóle. Sytuacja ta zachęca do tego, byśmy tworząc nowe programy wychowawcze, sięgali nie tylko do podstaw programowych przeznaczonych dla poszczególnych poziomów nauczania, lecz także do dokumentów Kościoła, szczególnie do nauczania Vaticanum II oraz dokumentów katechetycznych. W ten sposób dostrzeżemy w szerszej perspektywie zarówno wartości, do jakich należy wychowywać w gimnazjum, jak też otrzymamy wyjaśnienie, w jaki sposób należy to czynić.

¹¹² Por. P. V i o t t o , *Pedagogia generale*, wyd. V, Marietti Editori Ltd., 1966, s. 231-232.

¹¹³ Por. tamże, s. 205.

¹¹⁴ Por. tamże, s. 230.

¹¹⁵ Por. Z. M a r c i n i a k , *Zarys historii wychowania*, Warszawa 1978, s. 159; por. także R. Proietti Segnalini, *La pedagogia personalizzata e l'azione pedagogico - pastorale nella scuola*, Roma 1990, s. 97.

¹¹⁶ Por. P. V i o t t o , dz. cyt., s. 231.

UN BISOGNO E UNA REALIZZAZIONE DELL'«EDUCAZIONE VERSO VALORI DURANTE CATECHESI E UN PROGRAMMA DELLA RELIGIONE NEL GINNASIO

Riassunto

Un programma dell'«educazione, la sua creazione, e» un problema piu« importante nella scuola contemporanea polacca. Perche« questo articolo concentra sull'argomento: Un bisogno e una realizzazione dell'«educazione verso valori durante catechesi e un programma della religione nel ginnasio. La base per risolvere di questo problema sono i documenti della Chiesa Cattolica dal Vaticano II fino ad oggi e il programma dell'«insegnamento religioso per il ginnasio. L'«articolo e« diviso a tre parti. Nella prima si tratta dei bisogni dell'«educazione verso valori nella catechesi esprimendo la definizione dei valori e mostrando valori ai quali si deve educare. Nella seconda si presenta la questione dei mezzi cioe« della realizzazione dell'«educazione. Invece l'«educazione ai valori nella luce del programma catechistico per il ginnasio contiene la terza parte.

Per la fine ci viene una conclusione seguente: la creazione del programma educativo completo richiede fare uno sguardo non solo sul programma catechistico per il ginnasio ma anche sui documenti ecclesiastici, specialmente questi del Vaticano II e quelli concentrati sulla catechesi. In questo modo si vedra« meglio - nella prospettiva piu« grande, cosi i valori - fini ai quali si deve educare come i mezzi della missione educativa.